Було свято — розставання апостолів. На дебреценському вокзалі в приміщенні для пасажирів третього класу — повно школярів. А вже їздять школярі тільки у вагонах першого класу.

Високий широкоплечий швейцар насилу зачиняє ґратчасті ворота, бо поміж дебелих перекупок та дядьків у селянських сіряках спритно пробираються наперед малі школярі. А дядькові-залізничнику доводиться пильно стежити за тим, аби учні не заповнили перон аж до самої колії. Гадають, мабуть, що так швидше доберуться додому. Та коли вже заборонено виходити на перон, то скупчуються бодай біля огорожі. І тягнуть свої клунки, хоча до відходу потяга ще тринадцять хвилин.

Старші школярі не лізуть наперед. Вони козиряться позаду і, дарма що заборонено, затягуються цигарками.

Серед них стоїть і Шандор Віраг, майбутня окраса школи, як звик казати про нього "старий вояка" — пан директор, коли був у доброму гуморі.

Зараз стрункий, з натхненним обличчям юнак почувається серед своїх товаришів не зовсім добре. Його дратує, що ті пустують, як малі діти. Палі Йожа крадькома вдарив по спині Берті Кіша, що той аж застогнав. Потім вони ганялися один за одним. Роздратований Шандор гукнув на них:

— Чи вам не сором?

Саме тоді пролунав голос швейцара. Він виспівував :

— Оголошується посадка на потяг, що проходить через станції Кашша[1], Мішкольц, Серенч, Ніредьгаза.

Метушня, штурханина, гамір, сміх! Мерщій, мерщій до вагона, до свого місця! Ніби ось-ось настане кінець світу.

Дивлячись на отаке, Шандор Віраг вельми зажурився. У вагон зайшов останнім. Звісно, сісти було вже ніде. Та він не побивався; поклав свої речі на полицю, а сам подався в тамбур. Тут ліпше, бо він — сам і може поринути в мрії.

Потяг рушив. Грюкаючи та постукуючи, він залишає сповнений гострими й задушливими запахами вокзал та величезне місто, таке гарне й привітне.

Шандор зворушливо озирався на милі його серцю місця, аж поки не зник з очей останній будинок. Потім потяг завернув убік — і зелені лани, що миготіли за вікном, нагадали хлопцеві про те, що на нього невдовзі чекає.

"Матиму добрі вакації",— радісно подумав він. Схопився відразу за кишеню: чи там свідоцтво? Потім ще раз сягнув туди, чи є гроші.

Усе на місці: і відмінне свідоцтво, і сто форинтів — нагорода.

Сто форинтів! Це сила-силенна грошей. Справжнісінький скарб.

Щасливі дитячі літа! А найщасливіша та пора, коли ти переконаний, що все вже знаєш, і уявляєш собі всілякі розумні, корисні й потрібні речі. Та заразом ти ще такий наївний, що думкою здатний у хмарах витати.

— Але ж добрі будуть у мене вакації. Подорожуватиму.

Саме про це він мріяв щоліта, але ніколи не мав на те грошей. А тепер має. То неодмінно вже подасться в мандри.

Він об'їздить гірську частину Угорщини і відвідає орлині гнізда часів угорського лицарства. Подивиться Дрейгель, Матюшфельд і уславлений старовинний Мукачівський замок — колиску патріотизму, гордої, грубої сили та людей великої душі.

Він подорожуватиме по Трансільванії і буде мати уявлення про той золотий вік в історії країни, на саму згадку про який людину осяває палке натхнення. Об'їздить він і Задунайський край, де боровся та складав пісні герой і поет Зріні[2]; відвідає ще Татику, Шомло і Чобанц та прославлені в легендах Гімфі околиці Балатону. Він побачить Секешфегервар, Вишеград, Будовар. Надивившись на героїчне минуле, милуватиметься в прекрасному Будапешті величною і світлою картиною сьогоденності.

Коли подумав, скільки на його коханій батьківщині чудових і славетних місць, на очі набігли сльози.

— Я матиму чудові вакації!

Хлопець миттю перенісся в оманливі висоти вимріяного світу.

Пригадалися йому з дитячих років казки про опришків, про закопані скарби. Раптом йому примріялося, що знайшов у якійсь фортеці багатий скарб.

Аж тепер шалено запрацювала його уява! Він уже понабудовував на вершинах Карпат химерні казкові споруди, склав якнайдокладніший план своєї головної палати, що мала бути на зразок палати короля Матяша. Біля палати — колегіум[3] на сто тисяч учнів. Тут діти навчались би безплатно і всі були б багато кращі, аніж сучасні учні.

Потім Шандорові спало на думку, що людина живе не тільки поезією. Один його вчитель завжди доводив, що промисловість і торгівля — основа народного збагачення й щастя. Отже, він, Шандор Віраг,

візьметься за це і побудує заводи з прекрасним устаткуванням та просторими квартирами для робітників, з акціями[4] для тих, що старанно працюють. Заснує і велику торговельну палату. В цьому відношенні підніме країну вище, аніж Кольбер[5] свою батьківщину...

Щаслива дитина. Яка радість сяє на його обличчі, яка гордість ховається за цими мріями.

А про себе Шандор не думав. Не мріяв ні про владу, ні про визнання, а лише про людей, яких зробить щасливими.

— Я матиму чудові вакації!

А потяг мчить. Проминають години. Вечоріє. Незабаром Шандор буде дома.

Від тих думок у хлопця аж у голові запаморочилось. Шандор зайшов у вагон, сів і, прислухаючись до дріб'язкових і нікчемних людських розмов, потроху заспокоївся.

Пролунав гудок паротяга. Хлопець уже дома. Він виходить з вагона і влітає в материні обійми.

І батько прийшов; він посивів, на обличчі побільшало зморщок. Хоч очі сяяли зараз радістю, та затаїлася в них і туга. І мати помарніла, зблідла. Тільки малий братик Кароль дуже виріс.

Шандор пригортає всіх до серця.

Як добре бути дома, серед кревних!

Раптом у хлопцевій голові промайнула пустотлива думка; він зробить для них приємну несподіванку своїм "посагом". Досі навіть словом не обмовився про нього.

Після вечері — які страви! які радощі! — батько питає:

— Ну, синку, а як свідоцтво?

— Будь ласка.

Звичайно, всі дуже раділи, коли дивилися свідоцтво. Всі оцінки відмінні, навіть з фізкультури, де його успіхи досі були скромніші. Малий Кароль обмацує братову руку: он які в нього м'язи! А батько помітив інше.

— Шандоре, в тебе ж вуса ростуть!

Хлопець почервонів.

— Та до свідоцтва є ще додаток! — поспішив одвернути увагу від неприємної для нього розмови.

— Що таке?

І раптом на столі з'явився конверт з написом: "Нагорода за найкраще читання віршів". З конверта випала золота монета — двадцять крон. Кароль мало не задушив брата в обіймах.

— А ось ще!

"Нагорода за письмову роботу про художні засоби в поемі "Смерть Буди"[6]. Це також двадцять крон. За це вже й мати поцілувала Шандора.

— Є ще й третій.

Усі замовкли.

— Справді, є ще останній.

"Преміальна стипендія одному з найстаранніших учнів школи".

— Сто крон! — перелякано вигукнув батько, коли тремтливими руками розкрив листа.

Скільки грошей!

Кинулися одне одному в обійми і плакали з радощів.

— Хороша ти дитина, любий синочку. Нехай щастить тобі!

Найменш зворушений був Кароль. Він спокійнісінько заявив:

— Гаразд, що приніс гроші, Шані, бо завтра наше майно мають продавати з торгів.

— Що ти кажеш? — перелякався брат.

— Це правда, сину мій,— озвався стиха батько.— Я не зможу завтра сплатити шістдесят форинтів.

— Звичайно, виплатимо. А на сорок форинтів мама накупує всього, що треба. Я ж завтра піду до нотара[7]: торік він пообіцяв мені сорок форинтів, якщо працюватиму в нього... Кадашів син провалився, того теж можу вчити...

Ввечері мати постелила Шандорові ліжко. Хлопець ліг, і пригадалися йому сьогоднішні мрії. І він почервонів із сорому.

— Я був легкодумний, наче дитина.

І перш ніж сон переніс його в чарівний світ фантазії, Шандор прошепотів усміхаючись:

— Ой, які гарні будуть у мене вакації!

[1] Кашша — зараз Кошіце.